

Josep PERARNAU I ESPELT

EL RECEPTARI DEL SABADELLENC JOAN MARTINA (1439).
(Carpentràs, Biblioteca Inguimbertine, ms. 126, ff. 86-90, etc.)

El ms. 126 de la Bibliothèque Inguimbertine de Carpentràs no és pas un desconegut, des del moment que ha estat objecte d'una informació en el catàleg dels manuscrits de la dita vila integrat en la sèrie de França en general.¹ Però aquella notícia pot ésser fàcilment completada, encara que només fos pel fet que presenta el volum com si constituís una unitat bibliogràfica, quan en realitat és factici, car és format de tres blocs ben independents. No serà, doncs, sobrer de completar aquella descripció.

En el seu estat actual, el manuscrit 126 és desenquadernat, però col·locat dins carpeta de cartó amb llom de roba i lligat per la banda del tall amb dues betes. No havent-hi cobertes pròpies del volum, aquest només té les mides dels folis: 290 x 220 mm; les característiques de cada una de les tres unitats primitives són les següents:

I. La primera és constituïda pels actuals folis 1-19. És formada per dos plecs: el primer ara és coix, ff. 1-9 (inicialment 5 x 2; ara 4/5); el segon és complet, ff.10-19 (5x2). La filigrana és una tija trilobulada somada de creu. Tres textos: les *Quaestiones de trinitate in theologia*, incompletes al començament, arriben fins al f. 12c; un llarg ritme, que comença «Vehementi nimium comotus dolore» (ff. 12d-15a); i *Triginta gradus scalae per quam ascenditur in caelum* (ff. 15b-19a); aquest tractat comença: «De fide recta. Primus gradus sanctissime scale... *Exp.*: ...aut iustificabitur aut condemnabitur. Explicit liber triginta graduum». La superfície de la caixa d'escriptura és de 215 x 150 mm, a dos corondells, marcats, amb 10 mm de separació. Amb lletra posterior foren afegides en el f. 19v, que restava en blanc, unes taules aritmètiques.

II. La segona és formada pels actuals folis 20-89. Pere Riu, *Exposició*

---

1. H. DUHAMEL, *Carpentras (Catalogue Général des Manuscrits des Bibliothèques Publiques de France. Tome XXXIV)*, Paris, Plon-Nourrit 1901, 64-65.

del *salm Miserere*, ff. 29a-79c. Filigrana de sageta i arc tensat. El primer plec, actualment format pels folis 20-28, era inicialment de 6 x 2, ara és coix, de 6/3 (ff. 20-28), essent ben visible que són tallats els tres darrers folis del plec (o les tres segones meitats dels fulls més exteriors del plec), car n'hi ha restes entre els actuals ff. 28-29; inicialment aquest plec restà en blanc. El segon plec és normal, de 13x2 (ff. 29-54); aquest té els fulls numerats amb xifres aràbigues, del 1 al 13; el terç, inicialment també de 13x2 (ff. 55-79), és ara coix, de 12/13, per pèrdua de la primera meitat o foli del segon full més exterior, que aniria entre els actuals ff. 55 i 56, cosa confirmada pel fet que la numeració dels fulls en el plec salta del 1 (= f. 55) al 3 (= f. 56). I el quart, inicialment de 6x2 és ara coix de 6/4 (ff. 80-89) per pèrdua de les segones meitats dels fulls terç i quart del plec, que haurien anat entre els actuals ff. 87-88, car encara hi ha restes que indiquen que foren retallats, sense que sigui possible de dir si eren escrits. Fins i tot després d'haver estat copiat en els plecs anteriors el text de Pere Riu, els ff. 80-89 restaren en blanc; l'esmentat text és copiat en una caixa d'escriptura de 227 x 178 mm, a dos corondells marcats, amb 15 mm de separació.

III. La tercera té els actuals folis 90-113. Filigrana del doble cercol, travessat per pal acabat en creu. Tres plecs, el primer de 5x2 (ff. 90-99), els altres dos de 4x2, però el darrer, corresponent als folis 108-113, és ara coix, de 4/2. No té espais en blanc. Hi és copiada, a partir del f. 91, la part primera de les *Sententiae veterum philosophorum*. La caixa d'escriptura és de 213 x 150 mm, a dos corondells, marcats, amb 13 mm de separació.

L'anàlisi anterior i l'observació dels textos copiats en el volum permet de fer les constatacions següents:

A darrerries del segle XIV, quan potser encara no s'havia unit als conjunts primer i terç, el propietari del conjunt segon començà a omplir els seus plecs fins aleshores romasos en blanc, tal com sabem el primer i el darrer, amb còpia dels textos següents:

1. F. 20r. *Dictum est de quodam philosofo quod per antiquum transiens cimiterium...*, introducció de quatre línies, després de la qual comencen nou dístics, el primer vers dels quals diu: «Tu prope qui transis, nec dicis 'Aveto', resiste...»

2. Ff. 20v-21r. El 'rythmus' *Signa evenient ante finem mundi. Inc.:* «Antequam iudicii dies ventura/sunt omnia mundi commovenda... *Exp.:* ...ut in die valeat mala liberari. Amen».

3. Ff. 21v. *Aysò són les paraules que Jhesu xt. dix en la creu.*

4. Els ff. 21v-23v contenen còpia d'oracions diverses, del *Stabat ma-*

ter i dels títols dels capítols de l'*Arbor vitae cricifixae Ihesu* d'Ubertino de Casali.

5. F. 24r. *Assò són los vij. Guoys de la Verve Maria i Per què s'ha de dejunar els divendres*

6. F. 24v. Oracions diverses

7. F. 25r. Dates de Pasqua del 1393 al 1405

8. F. Ff. 25v-27r. Excerpta ex patribus (Gregorius, Augustinus, etc.).

En temps més o menys contemporani de la seva còpia, el tercer conjunt es trobà a mans d'En Gil Sánchez Munyòs (futur Climent VIII, a Peníscola), tal com demostren les anotacions marginals dels seus primers folis, de la mateixa lletra que les també anotacions marginals de l'actual ms. de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 235, entre les quals hi ha la coneguda «Restituit mihi Clementi pape».² Després, en temps anterior al 1439, aquest conjunt s'uní al segon i d'aquesta manera Joan Martina pogué escriure tant en els folis romasos en blanc del segon conjunt com en el primer foli del tercer.

Els textos sobrevinguts en els dos conjunts darrers són escrits a tota línia, amb una caixa d'escriptura no marcada, que amida 227 x 165 mm en el f. 26r; a partir del f. 20-28 les còpies són datables d'entorn del 1392 per les datacions de la pasqua del f. 25r i del foli 80r, de la mateixa o semblant lletra.

Per la seva banda, Joan Martina escriu a línia tirada, formant una caixa d'escriptura, no marcada, de 226 x 165 mm en el f. 88r.

Joan Martina de Sabadell

¿Qui és aquest Joan Martina, de Sabadell? A fi de donar una primera i només inicial resposta a la pregunta, he realitzat un repàs a quatre ma-

2. Vegeu l'anotació esmentada i el fet de l'existència d'aquesta i d'altres anotacions autògrafes de Gil Sánchez Munyòs (Climent VIII) en l'*Inventarium librorum in studio repertorum...*, en el meu *Darrer inventari de la biblioteca privada de Benet XIII (1423)*. Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 235, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VI (1987), 196, nota d'aparat crític al núm. 179 i en la introducció, 12-13 del mateix volum.

nuals notarial de l'Arxiu Municipal de Sabadell,³ els corresponents a les signatures E. 17, dels anys 1426-1431, E. 23, dels anys 1436-1437, als cinquanta primers folis d'E. 24, del 1438-1439, i E. 25, dels anys 1438-1441, aquests, tal com veu el lector, contemporanis del començament del nostre receptari.

Aquest buidatge parcial de les possibilitats documentals sabadellenques ha proporcionat notícies tant sobre la família Martina, com sobre un Joan Martina, que m'inclino a identificar amb el nostre autor.⁴ Aplegaré les notícies proporcionades per aquells quatre volums d'aquesta manera: primer aniran les referències directes a persones (fins i tot gramaticalment identificables car van en nominatiu o en acusatiu) i seguiran les referències, en les quals la o les persones són esmentades en relació a peces de terra o propietats (gramaticalment diferenciades pel fet que l'antropònim va en genitiu).

Pertanyen al primer grup les anotacions relatives als Martina següents,⁵ que col·loquem en estricte ordre alfabètic:

3. Els fons de protocols sabadellencs són coneguts per Josefina MOLINERO, *Catàleg de l'Arxiu Notarial de Sabadell* (Inventaris d'Arxius Notarials de Catalunya, 6), Barcelona, Fundació Noguera 1984, 60 pp., en particular 22, on consten els volums pertanyents als anys 1410-1449.

4. El cognom del nostre autor i dels altres membres de la raguèlia té dues grafies en els volums revisats: la completa 'Martina', amb totes les lletres, exactament igual com en el manuscrit de Carpentràs, i l'abreujada, en la qual les lletres escrites són 'Mtina', amb el llaç típic d'er' damunt les dues primeres lletres. Per aquesta raó he transcrit '-er-' en tots els casos en què he trobat la dita abreviatura en el document correlatiu; però, com que en darrera instància, és una interpretació meua, he escrites les dues lletres dins parèntesis corbats. Segurament s'hauria pogut transcriure 'Martina' sense escrúpols, car trobo, escrits de la mà predominant en aquests volums, en E. 23, f. 39 v, amb data de 19 de novembre del 1436, i en una sola pàgina les dues grafies següents: 'extho' amb el dit llaç entre 'th', sense cap dubte equivalent a 'extraho' i 'ext' amb el mateix llaç damunt la 't', equivalent a 'extra'; m'ha semblat, però, més fidel la solució emprada. En els altres casos, la grafia és la que es troba en el manuscrit i, doncs, 'Martina'.

5. Insistiré en aquest cognom, car es troba qualche personatge que podria ésser pres com a familiar, per exemple, un clergue anomenat 'Franciscus M(er)tini', darrera el qual nom cal veure un català anomenat Francesc Martí i que, en conseqüència no ha d'ésser considerat pertànyer a la família Martina; compareix en tres ocasions en el registre E. 17. La primera és qualificat de «Franciscum M(er)tini, simplicem clericum» (1428 gener 12, f. 54 v); poc temps després, en el f. 59 r, és qualificat de «beneficiatus»; i tres anys més tard, així: «discretus Franciscus M(er)tini, presbiter et beneficiarius» (1431 febrer 24, f. 188 v).

Galceran Martina,⁶ Gaspar Martina,⁷ (Guillem) Ramon Martina⁸, Joan Martina,⁹ Pere Martina,¹⁰ i Ramon Martina.¹¹

6. Galceran Martina només compareix dues vegades en qualitat de testimoni en el registre E. 17: el 1426 setembre 6, f. 15 r, i el 1429 març 8, f. 98 v; en la mateixa qualitat en E. 22, f. 22 r, del 15 març 1435.

7. Gaspar Martina, qualificat de «mercator, civis Barchinone» compareix una sola vegada, el 1430 març 9, E. 17, f. 151 r; cinc anys més tard, 1435, juny 11, trobem: «civis Barchinone, nunc habitator in villa Sabadelli», protagonitzant una liquidació de comptes, E. 22, f. 32 v; en general, però, era considerat 'ville Sabadelli', sense afegits: E. 22, ff. 25 r, 28 r, 32 r, 38 r i 50 r, fent de testimoni, la darrera vegada amb Joan Martina; tenia procurador a Sabadell (cf. nota 9), cosa que no el privava d'establir-ne un altre, E. 22, f. 9 r (1434 desembre 6).

8. (Guillem) Ramon Martina compareix per primera vegada amb els dos noms i el cognom en el registre E. 25, ff. 31 v-32 v, encapçalant un document d'aquesta manera: «Guillelmus Raymundus M(er)tina, ville Sabadelli, filius et heres venerabilis Petri M(er)tina quondam dicte ville, ut assero, et etiam heres universalis domine Eulalie Paulle, uxoris mee...» (1438 novembre 3); el 8 març 1439 repeteix la compareixença, però per procurador en el f. 51 r i dos anys més tard, el 1441 març 10, al f. 156 v. També el trobem en qualitat de testimoni almenys tres vegades en el mateix volum: el 1439 juliol 5, qualificat de «venerabilis» (f. 71 v), el 1440 juny 13 (f. 119 r) i el 1441 setembre 30 (f. 185 r, amb la dita qualificació).

9. Joan Martina se'ns presenta per primera vegada en qualitat de testimoni i sense qualificació en el registre E. 17, f. 176 r, el 1430 novembre 12, funció que repeteix en E. 22, ff. 44 r i 50 v el 1435, i almenys nou vegades més en el registre E. 25, f. 14 v (1438 agost 7), 97 v, 153 v, 159 v, 179 v, 185 v i 187 r (dues vegades); en la darrera, del 1441 abril 26 (f. 162 r), és qualificat de «venerabilis».

En dues ocasions, però, actua en qualitat de protagonista. L'anotació notarial de la primera diu així: «Die lune decima tertia mensis octobris anno Domini M CCCC XXX VIII. Ista die continuatur instrumentum protestacionis et requisicionis facte venerabili baiulo per Johannem M(er)tina, nomine et pro parte Raymundi M(er)tina, fratris sui; est in sedula», E. 25, f. 29 v (però la 'sedula' = full de paper), no hi és. Si comparem aquesta anotació amb una altra de relativa a En Gaspar Martina, E. 25, f. 86 r (1439 setembre 12), hi trobarem una petita diferència: «Item, dicta die continuatur instrumentum requisicionis facte venerabili baiulo per Bernardum Duran, procuratorem Gasparis M(er)tina, prout continetur largo modo in quadam cedula hic fixa»; l'anotació de Joan Martina manca de les dues paraules finals i així no es troba dins el volum, a diferència de l'altra, existent entre els ff. 85-86.

Sortosament, l'altra anotació és més completa: «Die jovis, vigesima mensis novembris anno a nativitate Domini M CCCC XXX VIII. Venerabilis Johannes M(er)tina, filius venerabilis Petri M(er)tina quondam, ville Sabadelli, ex certa scientia constituit procuratorem suum honorabilem Jacobum de Tagamanent, militem, comorantem in civitate Barchinone, licet absentem velut presentem, ad firmandum pro eo et nomine suo in illa treva incepta firmandi in posse discreti Johannis de Bell bou, notarii et scriba (sic) in curia honorabilis vicarii Barchinone, de quibusdam militibus et hominibus generosis seu de paratico, cum illis pactis, temporibus, penis, obligacionibus personarum et bonorum, juramentis et homagiis in posse illius officialis et notarii, in ipsa contentis. Et hoc promisit et iuravit dictus Johannes M(er)tina tenere et observare, etc. Fiat largo modo, secundum cursum et dicta treuga requirit, etc. Testes, Petrus ses Tries et Jacobus Moles, ville Sabadelli», E. 25, f. 34 v. Aquest document ens col·loca i col·loca Joan Martina

Les referències que vinculen propietats a persones es concentren en un primer moment en el nom d'En Pere Martina, en tant que propietari d'un molí que porta el seu nom: «Molendinum d'En Martina»,¹² o d'un mas amb la corresponent terra, de la qual també és propietari.¹³ Justament la propietat del dit molí explica l'existència d'uns *Capítols fets sobre lo arrendament del molí de la Garriga, lo qual l'onrat en P. M(er)tina ha fet del dit seu molí a'n Gem Raverter*.¹⁴ No sabia dir si la mateixa terra del Mas Martina o altra era dins o almenys a tocar l'Horta Major de la vila de Sabadell, però és documentada una peça «...in Orta Maiori dicte ville... [la qual termenava]... a meridie cum honore Petri M(er)tina».¹⁵

Del conjunt de dades aplegades en podem deduir el següent: Pere Martina és propietari d'un molí i de terres de considerable grandària, fins

---

dins un dels problemes més greus d'aquells anys, tal com hom pot veure en el meu, Felip de MALLA, *Correspondència política* (Els Nostres Clàssics A, 114), Barcelona, Editorial Barcino 1978, 133-136.

Val a dir que el de Joan Martina no és pas l'únic document sabadellenc relacionat amb bandositats; hom en pot veure d'altres en E. 17, ff. 23 r-24 r, 43 v, 44 r-v, 45 r, 79 r, 87 v, 118 v (interessant perquè un es desentén dels compromisos concrets en una treva de bandositats), 128 r i 131 v; en E. 25, f. 174 v. D'altra banda, si hom volgués fer-se una idea concreta d'allò que representava, àdhuc com a fenomen de gran extensió social, associar-se tant en una bandositat com a una pau i treva contra ella, pot veure Honorio GARCÍA Y GARCÍA, *San Vicente Ferrer en Vich* (Libros raros y curiosos, IX), Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura 1953, 112 pp.

10. Pere Martina compareix el 21 de gener del 1428 amb una frase escrita al final de la venda d'una peça de terra, significativa a tot ésser-ho: «Jo, P. M(er)tina, ferm aquesta carta, sau mon dret a mi e als meus enpertostemps», E. 17, f. 64 r. Deu ésser de la mateixa naturalesa l'altra frase relativa a una peça de terra, de la qual hom fa constar «qui-s té per l'onrat en P. M(er)tina», f. 67 v, 1428 juliol 1. Per un altre document notarial sabem que fou constituït procurador per a uns afers determinats; era el 21 desembre 1430 i es troba en el f. 189 r. Quatre dies després, trobem associats el «venerabilis Petrus M(er)tina, Raymundus M(er)tina, eius filius», 179 v, 1430 desembre 25. En el registre E. 22, f. 29 r, consta que el 1435 maig 10 establia un procurador i que el 13 d'agost cobrava cinquanta lliures que li eren degudes, f. 39 v. En el registre E. 25 només es presenta acompanyat del fatídic 'quondam' (vegeu la nota 8).

11. Justament la darrera frase transcrita ens indica que el 'Raymundus Martina' que es troba anomenat així qualque vegada (p. e., E. 17, f. 158 r, 1430 juny 1), no és altre que el Guillem Ramon Martina, al qual hem dedicat la nota 8.

12. «...in parrochia Sabadelli, in loco vocato 'a la Garriga', supra Molendinum d'En Martina», E. 17, f. 18 r, 1426 novembre 1; i «...olim tenens Molendinum de la Garriga venerabilis Petri Martina...», f. 31 v, 1427 març 16.

13. «...in loco vocato 'al mas M(er)tina'... terminatur... partim 'ab En M(er)tina'... a circio 'ab lo dit P. M(er)tina'...», E. 17, f. 21 v-22 r, 1426 desembre 6.

14. E. 17, ff. 160 v-161 r, 1430 juliol 20.

15. «...in Orta Maiori dicte ville... a meridie cum honore Petri M(er)tina...», E. 17, f. 164 v, 1430 agost 19.

al punt d'èsser 'venerable' i 'honrat';¹⁶ algunes de les dites terres foren establertes a d'altres en emfiteusi.¹⁷ Aquest prohom sabadellenc del primer terç del segle XV, que l'any 1438 ja era difunt,¹⁸ tingué (o li sobrevisqueren) almenys dos fills: l'hereu fou (Guillem) Ramon Martina, el qual seguí disposant del patrimoni familiar amb actes com l'arrendament del molí, exactament igual com el seu pare.¹⁹ L'altre fill d'En Pere Martina, per tant fadrister, és el nostre Joan Martina, el qual, malgrat no ésser l'hereu de casa seva, per raons que fins ara ens són desconegudes si no eren les de la seva procedència familiar, es movia en el pla social dels cavallers i dels homes generosos i de paratge²⁰. Crec haver de subratllar que mai no és (o almenys fins ara no l'he trobat) qualificat amb cap títol universitari, com tampoc no hi ha cap dada que permeti de saber com es guanyava la vida; només un detall condueix a aventurar una conjectura; el detall és el fet que ell redactà en nom del germà hereu un document de protesta-requesta adreçat al batlle de Sabadell:²¹ era, doncs, més format intel·lectualment que l'hereu, i hom es pot preguntar si aquesta formació no es concretava en alguna activitat professional en el camp del dret. D'on sembla deduir-se que les receptes responien a un interès privat i no a cap dedicació professional a la medicina.

En efecte, l'anàlisi de les receptes encaixa amb la conclusió que acabem d'establir: allò que seria elemental en qualsevol llibre de medicina d'altura acadèmica, ni que fos mínima, manca totalment en els nostres textos, com, per exemple, la més remota referència a les causes de la malaltia, posem per cas per desequilibri d'humors, i a les causes de reequilibri dels mateixos, gràcies al remei assenyalat; també hi manca el recurs a les 'autoritats' com a mitjà de confirmació de l'eficàcia del remei, fins i tot a les 'autoritats' consistents en aforismes més o menys savis, més o menys populars. Per això també sembla ésser possible la deducció que, si realment Joan Martina començà la seva recopilació de receptes a

16. La qualificació de 'venerabilis' aplicada a En Pere Martina es troba a E. 17, f. 31 v i 159 r. i a E. 25, f. 31 v.; 'onrat' al f. 160 v.

17. Vegeu les frases transcrits en les notes 10 i 12.

18. Vegeu el fragment transcrit en la nota 8.

19. «L'onrat En Guillem Ramon M(er)tina, de la vila de Sabadell, senyor del Molí de la Garriga, scituat en la riera de Ripoll...», l'arrenda per dos anys, E. 25, f. 175 r, 1441 agost 23, igual com havia fet el seu pare el 20 de juliol del 1430 pel document citat en la nota 14; l'única diferència rau en el fet que el segon document no és precedit de títol, ans comença directament amb la descripció de l'acte. Uns quants mesos abans, ell mateix havia cedit béns a la parròquia de Sant Feliu de Sabadell per a bé d'ànima del seu pare, Pere Martina 'quondam', qui sap si en compliment d'alguna clàusula testamentària del darrer, f. 154 r, 1441 febrer 18.

20. Vegeu el segon dels documents transcrits en la nota 9.

21. Vegeu el primer dels documents transcrits en la nota 9.

base de les que trobà en un llibre de medicina, és molt possible que es limités a copiar els remeis concrets que hi trobava, deixant les parts teòriques. El seu aplec, en efecte, es col·loca en aquell nivell cultural en què una persona no sols sap de lletra sinó que és capaç de proporcionar-se'n un producte per al servei casolà, sense que tal nivell cultural manifesti cap relació, poca ni molta, amb la medicina acadèmica. Situació que, d'acord amb les dades arxivístiques abans sintetitzades, sabem haver estat la d'En Joan Martina.

La nostra edició

En aquestes pàgines transcriuré les anotacions del dit autor sabadellenc i en subratllaré algunes característiques.

Ultra els normals en tota transcripció, la del text següent ha presentat problemes específics, com són els següents:

a) la dificultat de precisar l'equivalència d'una determinada grafia, aparentment una «y», la qual, però, de fet equival a «y» i a «x»; l'equivalència comuna és demostrada pel fet que ja en el títol la trobem quatre vegades amb valor de «x» en la data del 1439 escrita amb xifres romanes; i dues amb valor de «y» en els mots «guny = juny» i «any». Normalment no ha estat difícil de precisar la lletra corresponent a la dita grafia. En el cas de la paraula «pux» l'equivalència ha estat donada d'acord amb la grafia emprada pel DCVB, que sembla desconèixer «puy».

b) El grup consonàntic «sc» amb valor corresponent a només una de les dues lletres. Trobem ací una utilització extrema d'un fet que ja es troba en documentació de la primera meitat del segle XII, on ja es pot documentar «sciges» per «cites/sitges» i més d'una vegada «scensum» per «censum = cens»;²² el *Diccionari català, valencià, balear* dóna dues equivalències per al cas que el tal grup es trobi en posició inicial: «sce = ce-/se-» i «sci = ci-si-»; i «sca- = esca-» (repetit en els casos de «esco-/escu-/escl- i escr-»). Alguna de les grafies del nostre text confirma l'observació del *Diccionari...* i així trobem «scaldadura = escaldadura» en el núm. 16, «scalsadura = (d)escalçadura» en el núm. 27, «scriu» en el

22. Cebrià BARAUT, *Els documents, dels anys 1101-1150, de l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell*, dins «Urgellia», IX (1988-1989), 21, núm. 1192, lín. 20-21: «...apud .II., sciges in ipso cigar...» (any 1101); 267, núm. 1460, lín. 9: «...et ipse faciant scensum semper omni anno...» (any 1137); 301, núm. 1497, lín. 6: «...et ipsum scensum cum decimum...» (any 1147). Vegeu també en el fragment de Sabadell 1441, copiat en la nota 19, el participi 'sciuat = situat'.

núm. 2, «sci = sí» en el núm. 69 o «scerp = serp» en el núm. 70; però en la majoria de les altres ocasions les grafies del nostre text van a la seva: «sca = ca» (77), «Scabadel = Sabadell» (0), «scabels = cabells» (50), «scabres = cabres» (16), «scada = cada» (106), «scafrà = safrà» (59), «scagí = sagí» (3), «scalda = calda» (10, 18, 49), «scal = sal» (40), «scalent = calent» (14), «scalse = calça» (27), «scalvatorem = salvatorem» (4), «scament = sement» (15), «scames = comes» (34), «scanch (scach, 48) = sang» (17, 18, 48), «scanticum = canticum» (4), «scanyor = senyor» (0), «scap = cap» (21, 39, 53), «scaragols = caragols» (63), «scaregats = carregats» (59), «scarn = carn» (42), «scaval = cavall» (62), «sceura = seure» (117), «sclara = clara» (78), «scovel = clovell» (57), «scorega = corretja» (81), «scoreyg = correig» (48), «scotil = sotil» (57), «scrosta = crosta» (95), «sculeres = culleres» (109); però, ultra la posició inicial, trobem el grup en d'altres posicions a l'interior de la paraula: «ascò = assò» (106), «carabasca = carabassa» (97), «descobre = desobre» (2), «grasca = grassa» (42), «pescat = pecat» (19), «scosca = closca» (2), «trenschat = trencat» (100); dos casos s'han esmunyit fins ara a l'intent d'oferir-ne equivalència: «scaych» del núm. 59 i «sconcolta» del núm. 71. Normalment he normalitzada la paraula a l'interior del text, n'he assenyalada la grafia en l'aparat crític, grafia que he deixada en la taula de mots.

c) El fet que, si no m'erro, Joan Martina corregia les grafies equivocades sense ratllar-les ni expuntuar-les, ans només repetint-les, és un detall que afegeix dificultat a l'hora de decidir si una paraula és o no és corregida; i així trobem «escriu scriu» (2), «pigará pixará» (3), «de nieada deniade» (5) i «fo front» (17), sense que manquin els casos de repetició pura i simple: «serà serà» (29), «la la» (101) o «e met e met» (105). Tant en un cas com en l'altre, el primer element ha passat e l'aparat crític i el segon ha estat mantingut en el text.

d) Les línies horitzontals damunt lletres, que normalment són considerades signes d'abreviació. En el nostre text es donen els dos casos: línies d'abreviatura sobreposades a lletres, que cauen dins el normal i per tant són transcrites d'acord amb l'ús tradicional de l'equivalència d'abreviatures en textos catalans de la Baixa Edat Mitjana: «Johan» (0), «guny = juny» (0), «l'any» (0); «de la» (2), «del» (2), «aquests» (3), «sobre» (3), «vegades» (4), etc. ; i els altres casos, en els quals hom no ha arribat a veure que la línia horitzontal tingués una equivalència en lletres; «digous» (3, amb abreviatura damunt les lletres -gous), «ages» (6, amb abreviatura damunt -ges), «uylls» (8, amb línia horitzontal damunt -lls), «picales» (9, abreviatura damunt -les), «parts» (11, línia horitzontal damunt totes les lletres), «fules» (11, abreviatura damunt -les), «roses» (11, abreviatura damunt -ses), «preseguer» (14, línia horitzontal damunt

-uer), etc. En aquest segon cas hom ha pres la determinació d'assenyalar en l'aparat crític les lletres damunt les quals hi ha la dita línia, a la qual, però, no he donat cap equivalència en la transcripció del text.

e) La manca gairebé total de «ç» o la presència pràcticament exclusiva de «c», també quan la lletra encertada és «ç». La grafia ha estat normalitzada en el text i l'anomalia assenyalada en l'aparat crític.

f) Hi ha qualque altra grafia anormal, la solució de la qual ha estat l'acabada d'esmentar, però que potser s'ho val d'assenyalar ací: «huenir = venir» (2), «huallibus = vallibus» (4), «ahuer = haver» (117), que cal afegir a la presència més freqüent que la normal de la lletra «h»: «he = e», «ho = o», «hola = olla», «hun/huna = un/una».

g) Finalment, hem normalitzat l'ús de «u/v».

Atesa la numeració de les receptes, l'aparat crític fa referència al número d'aquestes, després del qual es troben les anotacions seguint l'ordre que les paraules tenen en la recepta corresponent. Ací, doncs, contra allò que és normal en aquestes pàgines, l'aparat crític no segueix numeració de línies, ans de paràgrafs. D'altra banda, essent únic el text de base, les anotacions del dit aparat consistiran a copiar la paraula afectada, escrita amb la grafia que té en el text editat a continuació, i, després de dos punts [:] la mateixa paraula amb la grafia que té en el manuscrit de Carpentràs. D'acord amb les indicacions de l'anterior apartat d), la notícia relativa a les línies horitzontals que no semblen tenir traducció en la grafia de la paraula són introduïdes en l'aparat crític amb '*lin dam = línia damunt*' i són seguides de les lletres afectades per la dita línia, precedides de guionet.

Barcelona, gener-juny 1992

[RECEPTARI D'EN JOAN MARTINA]

[0]. Ihesus Christus

Jo, Johan Martina, traladí asò ací d'un libra de madecina per tal que més de profit se-n saguesqua e que jo de nostro Sanyor n'aga algun mèrit.

Fou scomensat huy qu'era dimarts que taniem nou del mes de juny del l'any M CCCC XXXIX en Sabadel.

[1]. Primo, si vols que tost en caygua la fembra, pren de la raxjul del trasperet e liga-lli al col ab pater nòstrons e infanterà de continent.

---

[0] (que) jo : go | Sanyor : Scanyor | fou : *lect dub* fon | Sabadel : Scabadel
[1] raxjul : *lín dam* -xjul | continent : scontinent

---

[0] La data del dimarts, 9 de juny del 1439, coincideix amb la que hom pot trobar en A. CAPPELLI, *Cronologia, Cronografia e Calendario Perpetuo dall Principio dell'era cristiana ai nostri giorni*,⁶ Milà, Ulrico Hoepli 1988, 65.

[1] «*raxjul»: aquest mot, altrament desconegut del DCVB, es presenta almenys vuit vegades en aquestes receptes, amb sis grafies, en totes les quals la tercera lletra és aquella que, tal com ja sabem per la introducció, tant pot ésser una «x» com una «y», i que, amb totes les reserves, m'inclino a considerar que és la primera de les dues esmentades. Les grafies són, ultra la «raxjul» d'aquest paràgraf, «raxi» en les receptes 24 i 34 (i en aquesta una primera grafia, corregida per simple repetició de la correcta, tal com ja ha estat explicat, havia estat escrita «rexi»); «raxiu» en les receptes 39 i 45; «raxiull» dues vegades en la recepta 41 (en la qual, remarquem-ho, la quarta paraula abans de la primera nostra és «axir», les tres primeres lletres de la qual són idèntiques a les segona, terça i quarta de la que ens ocupa); la grafia de la recepta núm. 90 és una variant de la darrera: «raxiul». Treta la grafia del núm. 1, totes les altres tenen comú denominador, el de la línia vertical damunt la «x/y», línia que en paleografia de la Baixa Edat Mitjana és interpretada equivalent a «i». Per això, cal assenyalar el cas, sembla únic, en què tal signe manca, el de la recepta 109, on trobem «raxus».

Quant a la significació, la trobem en plantes ben conegudes com el romaní (núm. 33), l'api i el fonoll (núm. 41), la ruda (núms. 41 i 90) i els plantatges (núm. 109); sabem, de més a més, que no és la fulla (núm. 29) i que és quelcom de sòlid, car pot ésser lligat (núm. 1).

Per aquestes dades, m'inclinaria a creure que la dita paraula significa «arrel».

«*trasperet» és paraula repetida en la recepta núm. 30 amb la grafia «tresparet». És desconeguda del DCVB. El fet d'entrar en el sintagma «raxjul del trasperet» condueix a la conclusió que el significat del mot és el d'una planta, comparable al romaní, a l'api, al fonoll, a la ruda i als plantatges, tal com hom pot veure en l'explicació precedent, dedicada a la paraula «raxjul».

[2]. A persona que age febre. Pren un ou que sie post en dijous e met-lo en una peça de drap de li e scriu desobre lo drap aquests noms: «+ metas + ma mort + rabam + aram +». Quant los auràs scrits en la peça del drap sobre l'ou, met-lo a coura e-l foch e quan serà cuit da'l-li a mengar lo dia que la febre li deu venir e guarda la closca, que no vaja a mal e met-la e-l drap e liga-la-li e-l col. E garrà.

[3]. Met lo nom de la persona tres vegades lo dia e quan l'om jaurà, pren del sagí del porch e aquí matex pren de la bratònega e de la ruda. E bula ab aygua e da-le'n a beura e pixarà. Acò's pertany a mal d'erenes.

[4]. Breu a colomer a-turar coloms

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. In nomine domini nostri Ihesu Xristi. Noe de archa quatuor colombos jactabat et incipit illos ad computare: «Ego coniuro columbos per Patrem et per Filium et Spiritum

---

[2] dijous : digous *lín dam* -gous | una : huna | peça : peca | scriu : escriu
scriu | desobre : descobre | peça : peca | quan : can | venir : huenir | closca
: scosca | no : *lect dub* ne | vaja : vaga

[3] quan : cant | jaurà : gaurà | sagí : scagí | pixarà : pigerà, pixarà |
pertany : pertay

[4] Patris : P. | Filii : fi. | Spiritus Sancti : S. s. | nomine : .n. | domini
: di. | archa : *lín dam totes les lletres* | coniuro : conguro | Mattheum : Matheum
| celum : selum *lín dam* -lum | martyrium : martirum | totes : *seq b canc* |
presbyteros : prebiteros | missam : misam | salvatorem : scalvatorem | canticum
: scanticum | habitant : abitant | habeatis : abeatis | licentiam : lisenciam | sed
: set | columbi : colunbi | vallibus : huallibus

---

[4] La referència a Noè es basa en la narració bíblica de Gen VIII, 6-12. Cal, però tenir en compte que, d'acord amb la narració esmentada, els animals foren un corb i tres colomes. D'altra banda, el lector s'adonarà de l'anacronisme de posar en la boca de Noè un conjur que inclou referència tan clara a la doctrina de la trinitat de Déu i als evangelistes del Nou Testament, a sant Martí de Tours, als màrtirs cristians i a la celebració de la missa.

Els cent quatre barons que canten el càntic nou davant el tron de Déu cal suposar que són els cent quaranta-quatre mil dels quals parla l'Apoc XIV, 1-3. Els àngels potser són els d'Apoc V, 11-12.

---

[2] «*garrà» i d'altres derivacions del verb «guarir» assenyalades amb asterisc en la seva entrada dins la taula de mots al final d'aquest article no sols són desconegudes del DCVB, ans no semblen deduïbles de les variants allí assenyalades.

[3] «mal d'erenes» o «mal d'arenes» és sintagma desconegut del DCVB, tot i la llarga llista de «mals» consignada en l'entrada corresponent. La seva significació no sembla dubtosa: mal de pedra.

Sanctum, et per Marchum et Mattheum, Lucham et Johannem, qui celum et terram sustinent; et per sanctum Martinum et per sanctam trinitatem Dei et per martyrium de omnibus sanctis et sanctas Dei et per totos presbiteros, qui missam cantant in mundo, et per Deum Salvatorem nostrum et per centum quatuor milia viros, qui cantant canticum novum ante Sedem Dei et per ipsos angelos et archangelos, qui in celo habitant, ut non habeatis compositum nec licentiam astare deinceps contandos necne iuriales necne dein mercadales in illo alio columbario, nec habeatis comiatum ad facere, nec manere, sed in isto columbario de me, domine Deus, hic descendant columbi de montibus et de vallibus veniant. Amen».

[5]. Prenets cera e ensens e junça e màstech e roses e sagí de truja, de cascú, e deniade de clavels. E picat-ho bé tot e fonet la cera en un poch de oli e un poch de pegunta: e ajats una bena e untat-la ab la sera e pux gitats l'als desús. E persona que aja dolor e-l front posat-la-li e pux aleuyiar-la ha la dolor e aminvar ha la febre.

[6]. Si às bèstia que aya mal en l'uyll, ayes vin blanch e fonoyll sech e mastegua'll. E com auràs mesteguat lo fonoyll, mit-i del vin blanch en la bocha e mescla-o tot e obri l'uyll al cavall e mit-li-n'i e ages lingua de Xina e mit-li-n'i tots dies a dues ores. Aprés [f. 87r] fes una pólvora dels ventreylls de les galines e prin faves torrades e com tot sirà sech, mol-o tot ensemps e met-li'n tots dies a dues ores. Ages sal nitra e mit-li'n tots dies a dues hores.

[7]. Adsit principio sancta Maria. Amen.
Liber medicinalis, ut sequitur

A hom que's trebaille e no és bé en son seny. Prin de la gençana e de la ruda e picha-ho tot e destrempra-ho tot ab vinagra e da-le'n a beura. E guorirà.

---

[5] junça : *lin dam -ça* | truja : truga | e deniade : de nieada e deniade | clavels : *lin dam -ls* | oli : holi | ajats : agats | aja : aga

[6] lingua de xina : *lect dub* lingua deyina | tot : *add int lin* | ages : *lin dam -ges* | nitra : *lect dub* nijtra/nytra

[7] *Man saec XIX praemisit* Remedia medicinalia | adsit : -d- *add int lin* | sancta : sancte | trebaille : *lin dam -bayll* | seny : sey

---

[6] «llengua (= llengua?) de Xina» és denominació desconeguda del DCVB.

[8]. A mal d'uylls. Prin de les pomes podrides e pose-les sobre los huyls. E guorrà.

[9]. A persona que à mal de rosa, que s'à esdevenir per força que la aurà vermela. Prin les roses e pica-les e prin lo such e pux prin del sagí veyll del porch e del ensens blanch e set o vuit grans de màstech e del argent viu e picha-ho tot e fé'n engüent e al vespre unta-le'n la cara, quan irà dormir. E val molt.

[10]. A tolra set e cremor. Pren del such de la col cuyra ab aygua e, ab ayga calda, da-le'n a beura. E tol set e cremor e porgue lo pits e-l ventreyll.

[11]. A tolra les plapes de la cara e·ls peus. Prin aygua-ros, aytanta com te volràs e met-hi les deu parts d'aygua de font e met-hi de les fules de les roses e fon-ho tot e cou e-l foch e com serà cuyt, lave-te'n la cara a matí e a vespre. E gorràs.

[12]. Si vols seber la fembre si és preyns de fiyll o de fiylla, prin un bací d'aygua de font dolça e que sia fresca. E pux premet la memela de la fembra entrò que n'isqua una gota de leyt e don en l'aygua del bací. E si s'afola és infant e, si no, és infanta.

[13]. A fembre qui aya los huyls vermeylls. Prin lo such de la avelana e del celiandre e lau-se'n la cara e los uylls. E val molt.

[14]. A persona que ha glànolas. Prin de la fuylla del preseguer e pica-la ab sal e met-ne desús les glànolas. E si açò no val, prin de les caguelles de les cabres e pica-les e destempra-les ab vinagre e pux met-ho en un drap e pos-o sobre les glànolas ben calent. E val molt. [f. 87v]

[8] uylls : *lin dam* -lls

[9] força : forca | pica-les : *lin dam* -les | such : cuch | engüent : engent | quan : can

[10] calda : scalda | ventreyll : *lin dam* -yll

[11] peus : paus | parts : *lin dam tota la paraula* | fules : *lin dam* -les | roses : *lin dam* -ses | cou : chou

[12] fresca : frech

[13] huyls : huyll

[14] preseguer : *lin dam* -uer | pica : picha | açò : acò | pica : picha | calent : scalent

[9] El «mal de rosa» és desconegut del DCVB. ¿Serà, senzillament, la rosa?

